

Doctor în filologie, cercetător științific la Memorialul Ipotestii – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”, redactor-șef al revistei *SUD-EST cultural*. Domenii de preocupare: critică și istorie literară. Cărți publicate: *Ultima epifanie*, Chișinău: ARC, 1999; *Manierismul românesc. Manifestări și atitudini*, Chișinău: Cartier, 2015; *Poezia BASA*, Chișinău: ARC, 2019.

Lucia ȚURCANU

POVESTIREA CU FINAL SCHIMBAT. UN JOC?

Florin Iaru este unul dintre cei mai cunoscuți poeți optzeciști. Membru al Cenaclului de Luni, a debutat cu volumul de poezii *Cântece de trecut strada*, în 1981, iar un an mai târziu, alături de Mircea Cărtărescu, Traian T. Coșovei și Ion Stratan, a publicat *Aer cu diamante*, volum care a marcat o cotitură în poezia română, propunând formule poetice noi, valorificate ulterior de cei mai mulți dintre reprezentanții optzecismului, dar și de cei care au venit după. Au urmat alte câteva cărți de poezie: *La cea mai înaltă ficțiune* (1984); *Înnebunesc și-mi pare rău* (1990); *Poeme alese* (2002); *Jos realitatea!* (2019).

Începând cu anul 2007 însă, Florin Iaru se arată tot mai interesat de proza scurtă, publicând, inițial, texte în volume colective (*Povești erotice românești*, 2007; *Prima mea beție*, 2009), apoi și trei cărți de *povestiri* (acesta-i termenul generic ce apare pe foaia de titlu): *Fraier de București* (2011); *Povestiri cu final schimbat* (2013); *Sinii verzi* (2017). Într-un interviu publicat în *Revista de povestiri*, autorul își motivează în felul următor „reinventarea”: „Aha, acum chestia cu poezia. Poezia e viața mea. Acolo locuiesc. Dar mai ies, nu m-a legat

nimeni. Apoi, nu uita, am avut un contract cu o revistă săptămânală. Am scris, timp de 10 ani, 500 de povestiri. După ce m-am uitat pe ele, cred că vreo 200 merită. Păi, să le țin legate? Le public./ În timp ce România are vreo 2-3000 de poeți, din care cel puțin 100 remarcabili, numărul prozatorilor e foarte redus. Ridicol de mic. Apoi, constat, citind cărți sau manuscrise, că oamenii nu știu să povestească. Pe cuvânt că nu știu. În mintea multora e o marmeladă, un amestec de autoaprecieri, prejudecăți, exemple proaste, rele obișnuite și lipsă de cultură care, pur și simplu, le sufocă talentul. Cel mai fragil lucru din lume e talentul. Nefolosit, prost folosit sau umflat cu pompa dă rateuri. Apoi, a fi scriitor e o meserie. Cu multe reguli de respectat sau de reinventat. Toată lumea e de acord că, pentru a picta un tablou sau a interpreta o sonată, e nevoie de ani de studiu, numai când e vorba de scris te pui și scrii din «preaplinul» inimii./ Pe scurt, într-o zi, am văzut limpede ce lipsește: un pic de școală, o direcție, un șut în fund. Am simțit că stăpânesc aceste câteva reguli vii, că văd mai clar ce se întâmplă într-un text. De ce să nu faci asta pentru cei care au talentul blocat la mantinelă? Dacă vor rămâne

după mine 20 de scriitori, m-aș putea declara fericit” [6]. Este explicat prin acest răspuns și faptul că, din 2012, Florin Iaru, împreună cu Marius Chivu, ține un curs de scriere creativă specializat pe proza scurtă, iar, începând cu anul 2016, publică, împreună cu Cristian Teodorescu și același Marius Chivu, revista *Iocan*, singura revistă românească dedicată în exclusivitate prozei scurte.

Prin cursul de *creative writing*, prin revista *Iocan* și, nu în ultimul rând, prin volumele de proză scurtă pe care le publică, Florin Iaru contribuie esențial la resuscitarea speciei în spațiul românesc, reușind, în același timp, să dea tonul în privința stilului și a limbajului, cu precădere, prin *Povestiri cu final schimbat* și *Sînii verzi*. În textul de pe coperta a patra a *Povestiri-lor cu final schimbat*, Cristian Teodorescu îl apreciază la cel mai înalt grad: „Florin Iaru poetul a început o nouă viață de când s-a apucat de proză. Asta nu înseamnă că a sacrificat poetul din el, ci l-a pus altfel la treabă. Adică a rămas același vizionar scriitor, cu o imaginație uluitoare, care n-a coborât, cum se zice, la proză. A ridicat proza la înălțimea poeziei, în acest volum de povestiri în care termenul de capodoperă aproape că se banalizează din cauză că Iaru tot nimerește acel ochi al taurului, la care mulți nici nu visează, ca un campion literar la pistol viteză” [4].

Prozele lui Florin Iaru sunt povestiri scurte, de două-patru pagini, și foarte intense, cu personaje prinse în grijile lor cotidiene, aparent ne semnificative, abordate de narator de cele mai multe ori cu ironie. Definitiv pentru aproape toate aceste texte este tehnica sfârșitului neașteptat, pe care autorul o anunță chiar în titlul volumului *Povestiri cu final schimbat*,

valorificând-o și în multe dintre prozele din *Sînii verzi*. Într-o cronică la *Povestiri cu final schimbat*, Paul Cernat definește, cu multă forță de convingere, specia: „Cele 53 de pastile prozastice concentrate, cu dimensiuni cuprinse între două și patru pagini (la care se adaugă trei «amintiri» personale ca *bonus*), sunt unificate, pe lângă scurtimea predeterminată, de o tehnică a surprizei: surpriză atât de la un text la altul, cu o inventivitate debordantă a formulelor abordate, cât și prin finalul fiecăreia dintre ele, marcat printr-un *skepsis* care răstoarnă totul. Trucul are, până la un punct, un corespondent în *witz*-ul manierist și în poezia cu poantă. Aproape că am putea vorbi despre niște povestiri de atelier, care pot servi, la o adică, drept model celor care vor să învețe meserie. Nu avem însă de-a face doar cu niște rețete minimaliste de proză, pline de vervă și de prospețime: multitudinea de rezolvări (și de situații narative) trădează, de regulă, un «maximalism» care le redimensionează spectaculos (sau măcar ingenios), făcând ca banalul sau minorul aparent al subiectelor să decoleze, brusc, înspre absurd, morbid, fantastic, fabulos sau metafizic” [1].

Într-adevăr, poanta povestirilor cu final schimbat, sau „*skepsis*-ul care răstoarnă totul” nu este un joc făcut doar pentru a spori plăcerea provocată de elementul neașteptat, nu este un truc gratuit. Textele la care ne referim încep doar cu scene banale, prin nimic vestitoare de schimbări radicale-dramatice în viața personajelor și abia finalul-surpriză provoacă cititorul la reinterpretarea narațiunii. Florin Iaru, valorifică, de fapt, prin aceste proze, probleme majore ale existenței, de la vicii sociale, la probleme de metafizică. Uimitor este nespu-

sul până la capăt, care, pe lângă faptul că ar fi o situație narativă cu impact puternic, mai ține și loc de morală, o morală netranspusă în cuvinte, dar dedusă.

Spre exemplu, proza *Invitatul grăbit* (din *Povestiri cu final schimbat*) începe ca o povestioară pentru copii, cu descrierea amănunțită a unei fetițe care este în așteptarea lui Moș Crăciun: „Micuța Dora îl așteaptă de o săptămână pe Moș Crăciun. Nu știe prea bine. Să se bucure-nfricoșeze ca la dentist, ca la Mall, ca la piscină? În cășorul unei fetițe de cinci ani, cu zulufi, codițe, săndăluțe, cercei roșii, ineluș translucid și, pe deasupra, încălțată cu pantofi roșii, din piele întoarsă, ai mamei, trec gânduri pe care nu le poți pricepe niciodată”. Ne întrebăm însă dacă acest interes pentru detaliu în descrierea personajului-copil nu anticipă cumva finalul, pentru că portretul pare să fie făcut de ochiul atent, și pervers, al unui „iubitor de copii”. Surpriza din final confirmă supozițiile: „De aceea, când, în casa tăcută, adormită, ușa se dă ușurel deoparte, Dora știe. E acela. Pentru ea a venit. Și, cu o voce înăbușită, tremurătoare, moșul o roagă să-i facă loc lângă ea în pătuț și să nu-i fie frică. «Ți-am adus, zice el în șoaptă, foindu-se și foșnind printre bulendre, cel mai frumos dar din lume... Șșș!»”

Problema pedofiliei, a traficului de copii și a prostituției infantile este abordată și în povestirea *Cantitatea neglijabilă* din *Sîinii verzi*, de asemenea o proză cu final neașteptat. Povestirea începe cu scena negocierii între un cuplu și un domn în halat de casă (*Domnul*, i se spune în text), târguiala ajungând de la suma de o mie de lei, cerută de cei doi soți inițial, la șase sute. Obiectul negocierii nu este clar până spre sfârșitul povestirii, nu știm decât că

cei doi soți fac „un sacrificiu”, pentru că, zic ei, „e tot ce avem mai scump”. Cititorul are șocul descoperirii adevărului abia în final, unde se dezvăluie adevărata dramă:

„Femeia se duce la colțul luminat puternic de lampadar și se apleacă. Fetița în rochie roz bonbon, cu ciorăpei trei sferturi albi și cu o jachetică în carouri nu a spus nici pîs pînă acum.

– Puiu’ mamii. Să fii cuminte.

Domnul vine și ia fetița de mîină. O mîingîie pe cap. Îi ridică bărbia și o privește în ochi.

– Hai cu nenea, o să fie bine. Ne jucăm. Am și bomboane, am și o păpușă. Da’ știi că ești chiar frumușică? Nu te speria, o să fie ca în povești... N-o să-ți fac nici un rău. Aici e raiul pe pămînt.

Tresare și se miră că mai sunt încă în preajmă prăpădiții ăia doi.

– N-ați plecat? Acum e cinci. La zece veniți și-o luați. Hai, repede, valea, că mă grăbesc. Și trageți ușa după voi, se închide singură”.

Florin Iaru nu spune lucrurilor pe nume nici aici, ci lasă să se înțeleagă, preferând exprimarea aluzivă și evitând astfel moralismul, la care ar predispuce tema abordată.

O altă temă gravă, tratată cu o aparentă dezinvoltură, care devine posibilă datorită aceleiași tehnici narative a surprizei, este moartea. În proza *Invitație*, bunăoară, primele fraze par să fie o replică dată începuturilor clasice de opere despre dragostea neîmplinită: „Ion o iubește pe Maria. Până aici nu-i nicio poveste, pentru că familiile nu le umbresc dragostea, distanțele nu-i separă și nici rasa sau religia nu le interzic vreo comuniune trupească. Deși sunt trup și suflet unul cu celălalt, numai la asta nu se gîndesc vreodată. Pentru că Ion

are 8 ani, iar Maria, tot atât”. Nimic extraordinar în această istorie despre dragostea inocentă dintre doi copii. Este o aparență înșelătoare însă, pentru că spre finalul povestirii suspansul, creat prin intermediul metaforizării limbajului (la care se apelează cu scopul de a reda perspectiva copilului asupra lucrurilor), prevestește răsturnarea de situație: jucându-se, cei doi copii ajung într-o văgăună „mascată de ierburi și buruieni”, unde găsesc niște „lădițe verzui, pline ochi cu niște mingiuțe metalice cu gurguie care „au la capăt un moțotoi ca al sifonului. Sau ca o clanță mică”. Finalul, realizat prin aceeași strategie a nespusului până la capăt, este pe cât de neașteptat, pe atât de bulversant: „Emoționat, băiatul extrage una și i-o strecoară în palmă. E grea, rece. «Vezi? Are un inel.» Maria pricepe cu instinctul de femeiușcă, imediat, că e martora unei minuni: «Să trag de el?» «Trage!»”. Eufemistic și ironic până în pânzele albe, Florin Iaru face uz de narațiunea cu sfârșit neașteptat pentru a se referi la precaritatea existenței umane.

Multe dintre prozele cu sfârșit neașteptat sunt adevărate parabole, în care, printr-un limbaj alegoric, se fac referiri la viciile umane, la frustrări și temeri ce ne macină existența. Ar fi de menționat, în acest context proza *Înțelegerea*, care are un început intrigant („Între el și ea exista o înțelegere. Se spune că a existat de la început, nimeni nu știe exact, dar eu unul am cunoscut-o, ca toți ceilalți, când le-am trecut pragul”) și un final de thriller („Zvonurile n-au întârziat să apară. Înțelegerea era bolnavă), iar el și ea nu se mai purtau ca niște oameni responsabili. Anul trecut, au plecat. /.../ Frumoasa lor casă acum e pustie. Atârnă la intrare un afiș enorm: «De vânzare». Dar nimeni nu

vrea s-o cumpere. Zvonurile, mai puternice decât rațiunea, spun că înțelegerea e tot acolo, undeva, în casă și, dacă ai răbdare, o poți vedea rânjind și scuipând sânge de după perdele. Așteaptă”). *Mama electrică* este, se pare, o reinterpretare a mitului despre Electra și, în același timp, o parabolă despre răzburare, sentiment (auto)distructiv, transmis din generație în generație.

Chemarea este o proză despre premoniția morții, în care hotarul dintre realitate și halucinație se diluează până la dispariție. Virgil Popescu, proaspăt pensionat, se plimbă fără niciun rost prin oraș și, într-un moment încep să-i apară în cale „toți morții cunoscuți, mai vechi și mai noi”, care îl împiedică să se apropie de fata cu „părul alb, curgând până pe umeri” (moartă și ea, prin sinucidere, cum putem deduce din text), marea lui dragoste. Întâlnirea dintre cei doi este însă ineluctabilă, realizându-se în final:

„În cele din urmă, ea intră la metrou, iar el o urmă. Femeia stătea cu fața la șine, aplecându-se în față, așa cum făcuse, mai demult. Se apleca îngrozitor de mult. Și venea metrourl.

– Miruna! strigă dl Popescu.

Femeia întoarce capul:

– Ce e, Virgil?”

Abia acum ne dăm seama că începutul, aparent cuminte, anunța o dramă a omului urmărit de sentimentul inutilității, al lipsei unui rost: „Virgil Popescu a ieșit la pensie. Trecearea s-a petrecut lin. Niciodată nu s-a omorât cu munca. Apartament are, nevastă tăcută are, grădiniță cu flori în fața blocului are. Totul e bine, cu excepția unei ușoare tristeți. Din când în când îi vine să se grăbească sau să se uite la ceas. E nițeluș enervant să te plimbi așa, prin oraș, fără vreun scop”.

O altă parabolă, realizată cu mijloacele poeticului este proza *Secretul înfometat*. Povestirea începe cu următoarele fraze: „De îndată ce ieși de pe buzele violete ale Narcisei, secretul simți că prinde viață. O viață mult mai frumoasă decât atunci când era păstrat, cu eforturi inimaginabile, în interiorul secretarei”. În cele ce urmează, este urmărit peri-plul secretului pe buzele diferitor domnișoare. Odată cu înaintarea în narațiune, asistăm și la un proces de intensificare a absurdului. După ce a adăstat „în bojocii Otiliei”, secretul a călătorit pe „buzele violete” ale Narcisei, a odihnit pe „buzișoarele subțiri și ciclamen” ale Margaretei, apoi s-a revărsat peste Ghiocela, „cea cu buze negre și înverșunată”, a intrat în „urechile ca niște mușcate ale Daliei, cea cu buze albe și lucioase”. Tot călătorind, secretul se umflă grotesc, apoi îi cresc „niște piciorușe de miriapod”, „ba și o trompă”, se transformă „într-o șopârlă lungă și veninoasă”, apoi într-o „ființă cu două capete și acoperită cu solzi”, ca să ajungă, în cele din urmă, un monstru devorator de oameni: „Chiar în aceeași seară, secretul cel cu zece capete, cu limbi de foc, cu gheare ascuțite ca iataganele, cu ochi de sânge și coadă de pucioasă, intră tiptil în camera Otiliei și o devoră tacticos. Până dimineața, nu mai rămăseseră din ea nici degețelele. Dar fata visa și nici nu bănuia că fusese deja mâncată”. Această scenă finală e oarecum derutantă, confuzul, nelămuritul nu își găsește clarificare, cum ar trebui să se întâmple într-o proză tradițională, ci, dimpotrivă, se amplifică, așa cum se întâmplă în literatura absurdului.

În cronică la volumul *Povestiri cu final schimbat*, amintită mai sus, Paul Cernat observa că „mai mult decât despre niște schițe,

am putea vorbi despre niște povestiri cu final poetic” [1]. Într-adevăr, prin sfârșitul răsturnat, dar și prin caracterul compact și emoția intensă pe care o transmit, prozele lui Florin Iaru se apropie foarte mult de poezie. Autorul însuși, se referea, într-un interviu, la relația strânsă dintre proza scurtă și poezie: „Cred și acum ceea ce credeam și acum patruzeci de ani, când l-am citit pe – să zicem – John Cheever. Că proza scurtă are un șvung și o viteză pe care romanele nu și le vor permite vreodată. Proza scurtă e, zic eu, *de la technique plaquée sur du vivant*. Fără a fi «poetică» (aoleu, ce lucru grețos), proza scurtă bună are sclipirile intuitive ale poeziei. E o probă de virtuozitate”. Unele așa-zise povestiri din cele două volume la care ne referim sunt de fapt poeme în proză. Bunăoară, *Angela s-a oprit aici*, de asemenea o povestire cu final schimbat, este un text de un dramatism profund, în caretrecerea dincolo (mai exact, trecerea provocată de un omor) este descrisă cu mijloacele poeziei. Textul începe cumva inofensiv, fără a ne confrunța neapărat cu ideea morții: „Ar putea spune că a amețit. Vederea din ceafă, ochiul pineal s-a blocat, ca tăiat cu toporul. Alunecă într-o rână. Cerul se înnegrește, copacii se culcă, nasul ei atinge iarba. Țărâna îi sprijină pometele”. Spre final însă, înțelegem că această contopire, aproape cathartică, a personajului cu natura înseamnă intrarea în moarte: „Și, uite-așa, iarba trage plapuma peste ea, viermii și vulpile o gâdilă, păsările colorate îi iau vederile, soarele o aurește, iar luna o adapă. Pata roșie din dosul urechii a fost linsă și curățată, natura o strânge la piept cu iubire. Ușor mirată, Angela s-a oprit aici, definitiv. Vede, aude și miroase pe sute de metri în jur. În curând, până și toporul mic,

cu sângele ei pe tăiș, va rugini și îl va înghiți pământul. Angela oftează în gând, ce bine e aici! De nu s-ar sfârși!” Este, poate, una dintre cele mai frumoase și mai poetice proze scurte ale lui Florin Iaru, un text care ne dovedește, după Emilian Galaicu-Păun, că „poetul care respira, în atmosfera sufocantă a «întunecatului deceniu literar nouă», *aer cu diamante*, nu se dezmințe nici odată trecut la «artileria grea» a prozei”, reușind să transforme „focurile de artificii în tot atâtea Aurore Boreale” [2].

Prin „verva, economia și exactitatea lexicală (frazele au o precizie și o cadență de bisturiu narativ)”, după cum observa Marius Chivu în prezentarea de pe coperta a patra a volumului *Sinii verzi* [5], precum și prin substratul grav, care abia dacă se insinuează în sfârșitul-surpriză, povestirile cu final schimbat ale lui Florin Iaru devin proze scurte exemplare – comprimate, intense, vibrante, năucitoare adesea –, care au puterea să trezească interesul

cititorului pentru această specie epică și, în același timp, ar servi drept exemplu pentru oricine vrea să-și încerce pana în acest domeniu.

Referințe bibliografice:

1. Cernat, Paul. *Povestiri cu final neașteptat, în stil Iaru*. În: *Observator cultural*, 27 iulie-2 august 2017, nr. 882. Anul XVIII/ serie nouă (624). <https://www.observatorcultural.ro/articol/povestiri-cu-final-neașteptat-stil-iaru/> (accesat: 19.11.2019).
2. Galaicu-Păun, Emilian. *Florin Iaru. Povestiri cu final schimbat*. Pe: <https://moldova.europa-libera.org/a/27178806.html> (accesat: 07.11.2019).
3. Iaru, Florin. *Fraier de București*. Iași: Polirom, 2011.
4. Iaru, Florin. *Povestiri cu final schimbat*. București: ART, 2013.
5. Iaru, Florin. *Sinii verzi*. Iași: Polirom, 2017.
6. *Interviu cu Florin Iaru*. Interviu realizat de Simina Diaconu. În: *Revista de povestiri*, 10 martie 2014, 10 martie. <https://www.revistadepovestiri.ro/interviu-cu-florin-iaru/> (accesat: 17.11.2019).
7. „Indiferent ce scrii, tot pe tine te povestești”. Interviu cu Florin Iaru, realizat de Ana Maria Sandu. În: *Dilema veche*, nr. 631, 24-30 martie 2016. <https://dilemaveche.ro/sectiune/la-zi-in-cultura/articol/indiferent-ce-scrii-tot-pe-tine-te-povestesti-interviu-cu-florin-iaru> (accesat: 08.11.2019).

Povestirea cu final schimbat. Un joc?

Rezumat. În această lucrare comentăm proza scurtă a lui Florin Iaru, în mod deosebit, textele definite de autor drept „povestiri cu final schimbat” (ne referim la volumele *Povestiri cu final schimbat* și *Sinii verzi*). Sunt texte având la bază o intenție ludică, dar care, prin poanta din final, dezvăluie, de fapt, aspecte dramatice ale existenței umane. Astfel, finalitatea acestor povestiri nu este jocul propriu-zis, ci prezentarea cât mai percutantă a unor realități dure. Mijloacele la care apelează autorul pentru a construi aceste texte sunt ironia, intertextul, aluzia etc. Concluzia la care ajungem este că, de cele mai multe ori, povestirile cu final schimbat ale lui Florin Iaru sunt niște parabole, texte în care sunt exprimate alegoric adevăruri despre existența umană.

Cuvinte-cheie: Florin Iaru, proză scurtă, povestire, povestire cu final schimbat, poantă, parabolă, ironie, aluzie, intertext.

Story with changed ending. A game?

Abstract. This paper aims to comment the short prose of Florin Iaru, in particular, texts defined by the author as “stories with changed endings” (from the volumes *Stories with Changed Endings* and *Green Breasts*). In general, these texts are based on a playful intention, but unexpected, overturned climaxes reveal, in fact, the dramatic aspects of human existence. Therefore, the purpose of these stories is not the game itself, but a most striking presentation of harsh realities. The means used by the author to construct his texts are irony, intertext, allusion etc. The conclusion is that, for the most part, the stories with changed endings of Florin Iaru are parables, texts in which the truths of human existence are expressed allegorically.

Keywords: Florin Iaru, short prose, story, story with changed ending, unexpected climax, parable, irony, allusion, intertext.